

RECEB-İ SİVASÎ VE “RİSÂLE FÎ USÛLİ’L- HALVETİYYE” ADLI ESERİ

Receb-i Sivasî and his work “*Risâle fî usûli’l-Halvetiyye*”

Fatih ÇINAR*

ÖZET:

Sûfiler, nefsi ıslah edip arınarak Allah’ı görüyormuşçasına bir hayat yaşayabilmeyi hedef olarak belirlemişlerdir. Böyle bir hayata ulaşabilmenin önündeki en büyük engelin ‘nefs’ olduğunu düşünen sûfiler, nefsi ıslah edebilmek için içerisinde yaşadıkları toplumların fiziki ve sosyal yapılarını da göz önünde bulundurarak birçok yöntem geliştirmişlerdir. Bu anlamda onlar, nefsi ıslah yöntemlerini ve sâliklerin nefis kademelerini kat ederken yaşadıkları halleri dile getiren birçok eser kaleme almışlardır. Nefsin aldatıcı ve geçici arzuları ile mücâhede ve mücadeleyi esas alan Halvetiyye’nin Şemsiyye koluna mensup olan Receb-i Sivasî de bu amaçla “*Risâle fî usûli’l-Halvetiyye*” isimli bir eser kaleme almıştır. Receb Sivasî, Şemsiyye kolunun müessisi Şemseddin Sivasî’nin yeğeni, damadı ve Sivas’taki Şemsi Dergâh’ında postnişinlik görevinde bulunmuş birisidir. Receb Efendi’nin çalışması nefsi ıslah yöntemi ile sâlikleri terbiye etme metodunu belirleyen Halvetiyye/Şemsiyye şeyhlerinin usul ve yöntemlerini detaylı bir şekilde izah etmesi yönüyle önemli bir eserdir. Makalede Receb Sivasî’nin hayatı, eserleri, tarikatu, şeyhi, ilmi gelişimi, ailesi gibi konuların yanı sıra nefsi ıslah etmede Halvetiyye şeyhlerinin kullandığı usullere dair görüşleri de dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Receb-i Sivasî, Halvetiyye Usulü, Sâlik ve Merâtib-i nefis

ABSTRACT:

Sufis, after reformation and purification, aims to live a life as if they see Allah. Sufis, who think that the only prevention to reach a life like this is “soul”, have developed lots of methods to reform the soul besides thinking physical and social structure of their society. So, they have lots of works that handle the methods of reformation of the soul and the problems of pupils when they live soul sections. A member of Şemsiyye section of Halvetiyye, which tells the struggle with the temporary and decisive desires of the soul, Receb Sivasî has written a work named “*Risâle fî usûli’l-Halvetiyye*”. Receb-i Sivasî is the nephew and son in law of Şemseddin Sivasî and he worked as a sheik in Şemsi

* Akıncılar Vaizi, Sivas. cinar.fatih.58@hotmail.com

Monastery in Sivas. Recep Efendi's work is important by means of telling the methods of sheiks' reformation and education of pupil's. In the article, life, works, cult, master, development, family of him are handled.

Key Words: Recep Efendi, Halveti's method, pupil, states.

GİRİŞ

XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da 'Kadıızâdeliler-Sivasîler'¹ arasında alevlenmeye başlayan tekke-medrese çekişmesinde çeşitli itikadî ve amelî konular tartışılmıştır. Şemseddin Sivasî'nin hayatının sonlarına doğru başlayan tartışmalar,² Abdülmecid Sivasî ve Abdülehad Nûrî-i Sivasî gibi isimlerle büyük çaplı bir mücadeleye dönüşmüştür.³ Bu süreçte Sivasî ailesinin fikri gelişim ve tekâmül sürecine tesir eden Muharrem Efendi, İbrahim Sivasî, İsmail Sivasî ve Şeyh Müeyyed Efendi gibi önemli isimler yetişmiştir. Bu sürece tesiri ile dikkat çeken isimlerden bir tanesi de Şemseddin Sivasî'nin yeğeni, aynı zamanda damadı ve Sivas'taki Şemsî Dergâhı'nda postnişinlik görevinde bulunan Receb-i Sivasî'dir. O, Şemseddin Sivasî'nin cenazesini yıkayan, namazını kıldıran ve menkıbelerini kaleme alarak Şemseddin Sivasî'ye dair bilgileri ilk kaynaktan nakleden birisi olarak Sivasî ailesi ve onların görüşlerini benimseyenler/tekke taraftarları için önemli isimlerden birisi olmuştur. Çalışmada, iyi yetişmiş bir din bilgini ve üretken bir yazar olduğu anlaşılan Recep Efendi'nin hayatı, eserleri ve sâliklere yaptığı tavsiyeleri üzerinde durulmuştur. Bu anlamda Recep Efendi'nin nefsin ıslahı, mertebeleri ve sâlikin geçirdiği değişim sürecine dair fikirleri '*Risâle fî usûli'l-Halvetiyye*' isimli eseri esas alınarak incelemeye tabi tutulmuştur.

A. Recep Sivasî'nin Hayatı: Ailesi, Tarikatı ve Eserleri

1. Ailesi

Recep Efendi, 949/1540 yılında Zile'de dünyaya gelmiştir. Kaynaklarda Recep Efendi'nin annesi ve kardeşleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Recep Efendi'nin babası, Sivas-Meydan Cami İmam-Hatipliği görevini sürdürürken 1591 yılında vefat eden İbrahim Sivasî'dir. Kardeşi Şemseddin Sivasî ile birlikte Sivas'a

¹ Necdet Sakaoglu, "Kadıızâdeliler-Sivasîler", *DİA*, 4, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul: 1991, s. 367-369; Mustafa Kara, "Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar", *Osmanlı Ansiklopedisi, Tarih-Medeniyet-Kültür*, İz Yay., 1, İstanbul: 1996, s. 221; Cengiz Gündoğdu, "XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivasîler-Kadıızâdeliler Mücadelesi", *İLAM*, 3, Sayı: 1, (Ocak-Haziran 1998), s. 37-72; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (Şâîfeler Devlet ve Ulema)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul: 2001, s. 449-452; Hüseyin Akkaya, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Görülen Fikir Hareketlerinde Kadıızâdeliler-Sivasîler Tartışması", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, 7, s. 170-177.

² A. Yasar Ocak, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Puritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış, "Kadıızâdeliler Hareketi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XIX, Sayı: 1-2, Ankara: 1979-1983, s. 208.

³ Gündoğdu, "XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivasîler-Kadıızâdeliler Mücadelesi", s. 45-57; İbrahim Baz, *Abdülehad Nûrî-i Sivasî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul: 2007, s.33-46.

hicret etmiş ve vefatına kadar burada yaşamıştır.⁴ Yaptığımız kütüphane taramalarında İbrahim Sivasî'ye ait şu yedi eseri tespit ettik: “*Şerhu risâle fî ilmi âdâbi'l-bahs*”,⁵ “*Hâşiye ale'l-âdâb*”,⁶ “*Hâşiye alâ şerhi'l-vad'iyye li'l-İslâm*”,⁷ “*Mecmûatü kesaüd fî medhi şeyhu'l-İslâm Feyzullah Efendi*”,⁸ “*Şerhu adâbu'l-Birgivi*”,⁹ “*Hâşiye alâ şerhi Taşköprü-i-zâde alâ âdâbi'l-münâzara*”,¹⁰ “*Risâle fî mebâhisu't-ta'rif*”.¹¹

İbrahim Sivasî'nin muttaki, mütevazı, hâfız-ı Kur'ân, ilmi ile âmil, gece-gündüz kiraatle meşgul olan seçkin birisi olduğu nakledilmiştir.¹²

Recep Efendi'nin bir diğer amcası Muharrem Efendi (ö.1000/1591)'dir. Muharrem Efendi, Abdurrahman Cami'nin Kâfiye'sini “*Hâşiye ale'l-Fevâidü'z-Ziyâyye ale'l-Kâfiye*” ismi ile şerh etmiş ve bu eseri uzun yıllar Osmanlı medreselerinde başucu kitabı olarak okutulmuştur.¹³ Onun diğer eserleri ise şunlardır: “*Nefabatü'l-ün*” isimli eseri “*Kunûzü'l-evliya*” başlığı ile Arapçaya nakletmiştir.¹⁴ “*Menâkıbu'l-eimmeti's-selâseti alâ mezhebi ehl-i sünneti ve'l-cemâati*”,¹⁵ “*Telhîsü'l-miftâh mine'l-meânî ve'l-beyân*”,¹⁶ “*Mecmâü'l-mebâsin*”,¹⁷ “*Zübdetü'l-âsâr fî şerh-i muhtasaru'l-menâr*” ve “*Hediyyetü's-sulûk fî şerhî tuhfetü'l-mulûk*”.¹⁸ Zile'de vefat eden Muharrem Efendi'nin kabri Zile Devlet Hastanesi'nin önündedir.¹⁹

Recep Efendi'nin diğer amcası İsmail Sivasî ise fıkıh,²⁰ tefsir,²¹ kelim,²² İslam mezhepleri tarihi,²³ Arap dili²⁴ ve edebiyatı²⁵ konularında uzmanlaşmış birisidir.²⁶

4 Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı: Abdülmecid Sivasî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, KB Yay., Ankara: 1999, s.43.

5 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No:6175.

6 Süleymaniye Kütüphanesi, Tırnova, No:1252.

7 Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah, No: 1851.

8 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No:2843.

9 Süleymaniye Kütüphanesi, Servili, No:281.

10 Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, No:3031.

11 Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, No: 658.

12 Recep Sivasî, *Hidayet Yıldızı Şemseddin Sivasî'nin Menkıbeleri*, trc. H. Şemsi Güneren, Seçil Ofset, İstanbul: ts, s.73.

13 Eser için bkz; Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, Nr. 910.

14 Recep Sivasî, *Necmü'l-Hüdâ*, s.73.

15 Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul: ts, 1, s.393.

16 Mehmed Nazmi, *Hediyyetü'l-İbrân*, haz. Osman Türer, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: 1982, s.118.

17 Abdülmecid Sivasî, *Letâifü'l-Ezâbâr ve Lezâizü'l-Esmâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, Nr. 255, Vr.140a.

18 Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı*, s.42.

19 Muharrem Efendi'nin babası Mehmet Efendi'nin kabri de buradadır. Fatih Çınar, *Sivas'ta Parlayan Bir Güneş: Şemseddin Ahmed Sivasî*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas: 2006, s.11.

20 Örneğin İsmail Efendi'nin *Şerhu Mülteka'l-Ebbur* (Tespit Edebildiğimiz nüshaları şunlardır: Süleymaniye Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa, 566; Esad Efendi, 763; Esad Efendi, 771; Yozgat, 173; Çorlulu Ali Paşa 217; Yozgat, 235; Ayasofya, 1282; Ayasofya, 1283; Fatih, 1811; Beyazıt, 8821; Beyazıt, 8822; Tokat İl Halk Kütüphanesi (60 Hk 318) ve “Deveran-ı Sofiyyenin ve Zikrin Caiz Olup Olmadığı Hakkında” isimli eserlerini (Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, Nu: 294, vr.106–108) bu alandaki eserlerine örnek verilebiliriz.

Recep Efendi'nin bir diğer amcası Şemseddin Sivasî'dir. Onunla ilgili bilgi şeyhi bölümünde verilecektir.

2. İlmî Gelişimi, Tarikatı ve Şeyhi

İlmî hassasiyetleri yüksek bir ailede yetişen Recep Efendi, amcası Şemseddin Sivasî'den ders alarak ilim hayatına başlamıştır. O, amcasının gözetiminde belirli bir ilmî seviyeye ulaştıktan sonra Sahn-ı Seman Medresesi'nde dersiam olarak ilim yolculuğunu devam ettirmiştir. Buradaki görevini sürdürürken manevî bir işaret üzerine Sivas'a dönmüş ve tekrar Şemseddin Sivasî'nin ilim ve zikir halkasına katılmıştır.²⁷

Recep Efendi'nin müntesibi olduğu 'Şemsiyye' yolu Halvetiyye tarikatının dört ana şubesinden birisidir. Daha çok Sivas, Tokat ve Zile çevresinde yayılan bu şubeden²⁸ bilahare Abdülehad Nûrî-i Sivasî'ye izafe edilen 'Sivasîyye' kolu ortaya çıkmıştır.²⁹ Tarikat, Şemseddin Sivasî'ye Yahya Şirvanî'den (ö.890/1485) iki silsile ile ulaşmaktadır. İlk silsile şöyledir: Seyyid Yahya Şirvanî (ö.890/1485)>Yusuf Mahdum Şirvanî (ö.894/1489)>Mevlanâ Muhammed Rukiyye (ö.?)>Şahkubad Şirvanî (ö.950/1543)>Abdülmeccid Şirvanî (ö.970/1563)>Şemseddin Sivasî (ö.1006/1597). Diğer silsile ise şu şekildedir: Seyyid Yahya Şirvanî >Habîb Karamânî (ö.903/1497)>Amasyalı Şeyh Hacı Hızır Efendi (ö.?)>Şeyh Muslihiddin Efendi (ö.?)>Şemseddin Sivasî³⁰

²¹ Şu eserine bakılabilir: '*Risâle alâ kavli'l-Beydavi fî tefsîri kavli Teala Ahkâben*' Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab Mustafa Efendi, 1222'ye kayıtlı olan bu eser 29 varaktır.

²² İsmail Sivasî, *Şerhu Risâleti's-Sağâir ve'l-Kebâir*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, 14/293'tedir. Bu nüshası 71–91 varakları arasında yer almaktadır. Beşir Ağa Kütüphanesi, Akaid Bölümü (Bu nüsha 33 varaktır), Beşir Ağa Kütüphanesi, Numara:121 (Bu nüsha 27 varaktır), Adana İl Halk kütüphanesi 01 Hk 895/5.

²³ İsmail Sivasî, *Şerhu Risâleti'l-Velediyye ve Risâle fî ıddu'l-kebîre*, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi'nde 05 Ba 1061/9 numaraya kayıtlı olan eserin dili Arapçadır. Eser, 78b ve 105a sayfaları arasında bulunmaktadır. Milli Kütüphane 06 Mil Yz B 762/16 numaralı mikrofilm kayıtlı olan eserin DVD numarası 832'dir. Bu eserini de İsmail Sivasî, Arapça kaleme almıştır.

²⁴ İsmail Sivasî, *Tabrîr-i Kâfiyye*, Çeşitli nüshaları bulunan eserin Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüshası 21 Hk 1770'de kayıtlıdır. Çankırı Kütüphanesi 18 Hk 47'deki nüsha bu isimle kaydedilmiştir.

²⁵ İsmail Sivasî, *Hâşiye ala şerhi İsamuddin ve Hâşiye ala şerhi'l-İstitâretü's-Semerkandîyye li'l-İsam*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşır Efendi, 354 numaradadır. Eser, 41 varaktan oluşmaktadır. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüsha, "Şerhu risâleti'l-İstiare" başlığını taşımaktadır ve eser 19 Hk 4907/5'e kayıtlıdır.

²⁶ Hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz; Fatih Çınar, "İsmail es-Sivasî ve Süfîlerin Raks/Deveranı Hakkında Verdiği Bir Fetvası", *CÜİFD*, Cilt: XIII/I, Sivas: 2009, 341–358.

²⁷ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Enlîya*, Kitabevi, haz. Mehmet Akkuş -Ali Yılmaz, İstanbul: 2006, III, s.479.

²⁸ Y. Ziya Yörükân, *Müslümanlık ve Kur'an-ı Kerim'den Âyetlerle İslam Esasları*, TCKB Yay., Ankara: 1998, s.143.

²⁹ Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Neşriyat, İstanbul: 1995, s.185; Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı*, s.163.

³⁰ Sadık Vicdani, *Tarikatlar ve Silsileleri*, Enderun Kitabevi, haz. İrfan Gündüz, İstanbul: 1995, s.250–252.

Recep Efendi'nin şeyhi aynı zamanda kayınpederi ve amcası olan Şemseddin Ahmed Sivasî'dir.³¹ 1520 yılında Zile'de doğan Ahmed, 'Kara Şems' lakabı ile şöhret bulmuştur. Babasından aldığı ilk eğitimin ardından medreseye başlamış ve eğitim sürecinin sonunda İstanbul'da Sahn-ı Seman medreselerinden birinde müderris olmuştur. İçerisindeki aşk ateşini sükûnete erdirmek için bir mürşid-i kâmil arayışına giren Şemseddin Sivasî, Mustafa Kirbâsî ve Abdülmecid Şirvânî'ye hizmetlerinin ardından tarikâtı yaymak üzere Tokat'ta görevlendirilmiştir. Sivas'ta Vali Koca Hasan Paşa tarafından yaptırılan Meydan Camii'ne davet edilince ailesi ile birlikte Sivas'a hicret etmiş ve vefatına kadar burada irşat ile meşgul olmuştur. Yarısı manzum olmak üzere yaklaşık kırk esere imza atan Şemseddin Sivasî, birçok halife yetiştirip hayatının son döneminde III. Mehmet Han ile Eğri seferine³² katılmış ve bu seferden kısa bir süre sonra Sivas'ta vefat etmiştir. Şemseddin Efendi, Sivas-Meydan Camii avlusuna defnedilmiştir.³³

Şemseddin Sivasî'nin vefatından sonra oğlu Pîr Mehmed Efendi (ö.1007/1598) Sivas'taki tekkede şeyh olmuş, onun vefatı üzerine ise Recep Efendi bu tekkede postnişin olarak göreve başlamıştır.³⁴ Recep Efendi, bu tekkedeki göre-

³¹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1, s.120.

³² Feridun Emecen, Mehmed III, *DİA*, 28, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul: 2003, s.407–413.

³³ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz; Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Erliya*, Buhara Yayınları, haz. Selami Şimşek, İstanbul: ts, s.107–111; Hasan Aksoy, *Şemseddin Sivasî, Hayatı, Eserleri ve Mevlîdi*, Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul: 1980; Hüseyin Akkaya, *Şemseddin Sivasî'nin Süleymaniyyesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 1998; İbrahim Yasak, *Sivas Yatırları ve Abdülvehhab Gazî Hazretleri*, Seyran Yayınları, Sivas: 2004, s.103–105; Mutlu, Fikret, *Şemseddin Sivasî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, CÜSBE, Sivas: 2005; Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı*, s.44–55; Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, s.417–419.

³⁴ Recep Sivasî, *Hidayet Yıldızı*, s.6; Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı*, s.56; Özköse, 'Osmanlı Devleti Döneminde Sivas'ın Tasavvufî Kültür Yapısı', *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Sivas: 2007, 2, s.44. Şemseddin Sivasî'nin Recep Efendi'ye verdiği icazet şu şekildedir:

الحمد لله الذي ربي شجرة الولاية في أرض العناية بماء الهداية وأزهرها بنور الكرامة وأثمرها بثمر الدراية إلي يوم القيامة. قال رسولنا وسيدنا وبيد بني آدم صلى الله عليه وسلم: لا تزال طائفة من أممي قائمين علي الحق إلى قيام الساعة" وبعد. لما خدمني ابن أخي مولانا رجب من عالم الصبا وعلمته من علم الدراسة ما تيسر. ثم خدمني في علم التوحيد وجاهد في أربعينات والخلوات مدة كثيرة حصل العلم لهذا الضعيف أنه ذاق من مشارب الأولياء ونقي نفسه من محظورات عوام العميا. فأجزته في أمر الخلافة خصوصاً وعموماً حسبما أجاز لي شيخي وسندي ومن هو بمنزلة روعي في جسدي الشيخ العالم الفاضل الكامل المكمل الشيخ عبد المجيد الشرواني وعومل في مثواه باللفظ الرباني قدست أسرارته وأقيبت آثاره فجاهد علي ما جاهده السابقون وكابد بما كابده الصادقون. فنعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا وما أريد من ذلك إلا الخير. ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم كتبه الحقيق الراجي من لطفه الخطير الشيخ شمس الدين السواسي خادم الفقراء بسواس

Türkçesi: "Hamd, hidayet suyu ile inayet toprağında velayet ağacını yetiştiren ve onu kıyamete kadar keramet nuru ile çiçeklendirip, dirayet meyvesiyle meyvelendiren Allah'a mahsustur. Bizim ve Âdemoğlunun efendisi, Peygamberimiz (sav): "Ümmetimden bir zümre kıyamete kadar Hak üzere bulunacaktır" buyurmuştur. Kardeşimin oğlu Mevlana Recep, çocuklukta bu tarafa bana hizmet etti. Ve ona diraset ilminden kolayına geleni öğrettim. Sonra, Tevhid ilminde bana hizmet etti ve uzun müddet halvetlerde ve erbanlerde mücadele etti. Bunun neticesinde, bu Aciz'de, O'nun velilerinden meşrebinden tat aldığı ve nefsinin körlüğün umumi mahzurlarından temizlediği kanaati hâsıl oldu. İşte bundan dolayı, tıpkı şeyhim, senedim, kâmil ve mükemmil, Şeyh Abdülmecid-i Şirvânî'nin, mezarında rabbanî lütufla muamele edilsin, sırları mukaddes olsun ve eserleri baki olsun, bana icazet verdiği gibi ben de ona halifelüğün umumi ve hususî her türlü işleri

vini sürdürürken 1600 yılında vefat etmiş ve Sivas-Meydan Cami haziresine defnedilmiştir.³⁵

Recep Efendi, Şemseddin Sivasî'nin de şeyhi olan Abdülmecid Şirvanî³⁶ ile bizzat görüşüğünü ve onun gözetiminde bulunduğunu eserinde zikretmektedir.³⁷ Hiç şüphesiz Recep Efendi üzerinde en büyük etkiye sahip kimse Şemseddin Sivasî'dir. Recep Efendi, ondan her yönü ile istifade etmiştir. Bunun yanı sıra o, Razî, Habib Karamânî, Hacı Bayram Veli ve Dede Ömer Ruşenî gibi isimlerden de etkilenmiştir. Recep Efendi'nin bu isimlerle münasebetine eserinin tanıtımını yaparken değineceğiz.

3. Eserleri

Tarikat faaliyetlerinin yanı sıra eser vererek de irşat faaliyetlerini sürdüren Recep Efendi'nin velut bir yazar olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda eserlerinin ismi ve sayısı gibi konularda farklılıklar gözlemlenmektedir. Yaptığımız kütüphane taramaları sonucunda onun eserlerine dair şu verilere ulaştık:

a. Necmü'l-Hüdâ fi menâkıbı'ş-şeyh Şemseddin Ahmed Sivasî:

Receb-i Sivasî'nin bu eseri, Süleymaniye kütüphanesi, Lala İsmail Kitaplığı No: 694/2'dedir. Arapça olan eser, İstanbul'da 1089/1678'da kaleme alınmıştır. Çalışma, isminden de anlaşıldığı üzere, şeyhi Şemseddin Sivasî'nin hayatı, eserleri, ailesi, terbiye metodu ve menkıbelerinden bahsetmektedir. Eser, Şemseddin Sivasî'nin torunlarından H. Şemsi Güneren tarafından tercüme edilmiş ve oğlu M. Fatih Güneren tarafından gözden geçirilerek yayımlanmıştır.

b. Nûru'l-Hüdâ ve İlahiyat Mecmuası

Bursalı Mehmet Tahir'in "Osmanlı Müellifleri"³⁸ adlı kitabında zikrettiği bu esere ulaşamadık.

c. Risâle fi usûli'l-Halvetiyye veya Esmâu'l-Vusûl

hakkında icazet verdim. O halde sen de önceki şeyhlerin mücahede ettiği şeylerle mücahede et ve onların katlandıkları şeylere sen de katlan. Nefislerimizin şerlerinden ve amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Bu icazetten ancak hayır talep ediyorum. Güç ve kuvvet ancak yüce Allah'a aittir. Bu icazeti, hakir, Allah'ın yüce lütfunu talep eden ve Sivas'ta fukarânın/dervişlerin hizmetçisi olan Şeyh Şemseddin es-Sivasî yazmıştır." Nazmi, *Hedyyetü'l-İhvân*, s.355-356.

³⁵ Recep Efendi'nin vefat tarihi bazı kaynaklarda 1604 olarak zikredilmiştir. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c.I, s.176; Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, s.419. Ancak, tekkede görev yapan isimlerin vefat tarihleri göz önüne alındığında 1600 yılı vefat tarihi olarak daha isabetli görünmektedir. Nazmi, *Hedyyetü'l-İhvân*, s. 123; Müstakim-zâde Süleyman Saadeddin, *Hülâsatü'l-Hedyye*, Millet Ktp., Ali Emiri, Seriyeye, nr.1082, vr. 23a. Cengiz Gündoğdu da bu kanaattedir. Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı*, s.56.

³⁶ Fatih Çınar, 'Şems-i Sivasî'nin Marifet ve Aşk Güneşi: Abdülmecid Şirvanî', *Sultan Şehir*, Yıl: 6, Sayı:14, s.131-135.

³⁷ Recep Sivasî, *Risâle fi usûli'l-Halvetiyye*, s.17.

³⁸ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c.I, s.176.

Kaynaklarda ‘*Esmâu’l-Vusûl*’ olarak zikredilen eserin çalışmamıza konu olan ‘*Risâle fî usûli’l-Halvetiyye*’ isimli eser ile aynı eser olduğu ve bazı kaynaklarda farklı bir isim olarak ‘*Esmâu’l-Vusûl*’ şeklinde kaydedildiğini tespit ettik.³⁹

Şimdi Recep Efendi’nin bu eseri ve içeriği hakkında detaylı bilgi sunalım.

B. “Risâle fî usûli’l-Halvetiyye” Adlı Eserin Tanıtımı

İnsanları ıslah için öncelikle kendi nefsinin ıslah etmenin gerekliliği fikrinden hareketle kaleme alındığı anlaşılan eserde Recep Efendi, Halvetiyye şeyhlerinin nefsin ıslahı konusundaki yöntem ve metotlarını dile getirmiştir.

1. “Risâle fî usûli’l-Halvetiyye”de Uygulanan Metot

Eser 9 varaktan oluşmaktadır. Recep Efendi, dostlarından bazılarının bu konuda kendisinden bir eser yazmalarını istemeleri üzerine, gördüğü ve tecrübe ettiği bilgileri dostlarıyla paylaşmak için çalışmayı kaleme aldığını belirtmiştir.⁴⁰

Recep Efendi, eserde Şiblî (ö.334/945), Abdülmecid Şirvanî, İbn Arabî (ö.638/1240), Habib Karamânî, Dede Ömer Ruşenî (ö.892/1487), Yahya Şirvanî, Hacı Bayram Veli (ö.833/1430) ve Fahreddin Razî (ö.606/1209) gibi birçok isimden çeşitli nakillerde bulunmuştur. O, bu nakilleri yaparken zikredilen isimlerden büyük bir saygı ile bahsetmiştir.

Recep Efendi, eseri Arapça kaleme almış ve son derece akıcı bir üslup kullanmıştır. Eserin dilindeki akıcılık ve sadelik onun dile olan hâkimiyetine işaret etmesi bakımından önemli bir husustur.

2.Eserin Konusu: Nefis Mertebeleri ve Sâlik

Sâlik; ‘ne yaptığının farkında, amacı Allah’ın emir ve yasaklarına riayet etmek olan bilinçli kimse’ şeklinde tanımlayan Recep Efendi, kendisinden önceki Halvetiyye şeyhlerinin de sâlik bu şekilde tanımladıklarını belirtmiştir. Ona göre sâlik, nefs-i emmarenin insana verdiği zararları görerek içerisinde bulunduğu durumdan kurtulmaya çalışmalı ve bu amaçla bir mürşide intisap etmelidir.⁴¹ Sâlik tarifinin ardından nefis mertebelerinin özelliklerini izah etmeye başlayan Sivasî, nefs-i emmareden başlayarak nefs-i kâmileye doğru her nefis derecesinin özelliklerini ve bu derecelere ulaşan sâlikin karşı karşıya kaldığı halleri dile getirmiştir. Biz de bu sıralama ile eserde dile getirilen bilgileri paylaşmak istiyoruz.

a.Nefs-i Emmare

Diğer sûfilerde olduğu gibi Recep Efendi de nefs-i emmareyi son derece sakınılması/kaçınılması gereken bir mertebe olarak takdim etmiştir. Ona göre de Kur’ân’daki “Muhakkak ki nefis daima kötülüğü emreder”⁴² ayeti nefs-i emmareye

³⁹ Beyazıt Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü, Nu: 1836, vr.103–111.

⁴⁰ Sivasî, *Risâle*, s.1a.

⁴¹ Sivasî, *Risâle*, s.1a.

⁴² Yusuf 12/53.

işaret etmektedir.⁴³ Sivasî, ‘tabiatlarının/bedenlerinin istekleri doğrultusunda hareket eden şahsiyetler’ olarak tanımladığı nefs-i emmare sahiplerinin dilleri ile ‘Kelim-i Tevhîd’ zikrine devam etmelerine rağmen Allah’ın emir ve yasaklarına riayet etmediklerini söylemiştir. Bu konuda hassasiyet göstermemelerinden dolayı haram ve helale dikkat etmeden önlerine gelen her şeyi yemekten geri durmadıklarına dikkat çekmiştir. Ona göre, bu mertebede bulunan kimseler Ebu Cehil, Firavun, Câlût ve her türlü kötülüğe sahip Tâlût gibi Nâsût Âlemi’nin aldatmacaları neticesinde haddi aşmış ve kötü sıfatlarla muttasıf olmuş kimselerdir. Sivasî’ye göre “Her kim Rahman olan Allah’ın zikrinden yüz çevirirse biz ona bir şeytan musallat ederiz. Artık o şeytan onun yakın dostudur”⁴⁴ ayeti böyle kimselerin nefs-i emmarenin kölesi konumunda olduklarına işaret etmektedir.⁴⁵ Dolayısıyla bu kötü vasıflara sahip birey, bir mürsid-i kâmil elinde Nasuh Tevbesi⁴⁶ ile tevbe etmeli, akabinde bâtınını tamamen kötülüklerden arındırmalı, gafletten uyanarak haddi aşmaktan ve istiğrak halinden uzak durmalıdır. Sâlik, ancak bu ilkelere riayet ederek emmareden kurtulup levvame derecesine yükselbilir.⁴⁷

b. Nefs-i Levvame

Recep Efendi, sâlikin nefs-i emmareden nefs-i levvâmeye yönelmesine “السیر إلى الله/Seyr-illallah” tabirinin kullanıldığını belirtmiştir. Onun bu makamdaki sâlike dair altını çizerek ifade ettiği iki husus ‘sâlikin şeyhinin duasına olan ihtiyacı’ ve ‘nefsin kötü istek ve arzuların arındırılması konusundaki kararlılığı’ meselesidir. Öyle ki, ona göre, sâlik nefsinin arındırma noktasında bir kararlılık gösterir ve bu şekilde şeyhinin duasını alabilirse ancak bu şekilde tarikatta yol almaya başlamış birisi olarak dikkate alınmaya başlanır.⁴⁸

Müellifimizin dile getirdiği bir diğer konu da sâlikin bu makamda meşgul olması gereken zikir şekli ve içeriğidir. Sivasî, bu makamdaki sâlikin ‘Allah’ ismi ile meşgul olması gerektiğini ve bu meşguliyetinin neticesinde istiğrak halini yaşayarak “Allah’ın boyasına bak, kim, Allah’tan daha güzel boya vurabilir ki? İşte biz O’na ibadet edenleriz”⁴⁹ ayetinde işaret edilen hakikatlere ulaşması gerektiğini söyler.

Onun, bu makamdaki sâlike dair dile getirdiği bir husus da sâlikin bu makamda karşılaşacağı yoğun ve güçlü şekliyle karşısına çıkan renkler konusudur. Sivasî, sâlikin bu makamda kırmızı renk ile muhatap olacağını söylemiştir. O, sâlikin rüyalarında kırmızı ata binme, kırmızı renkli giysiler giyme ve güzel kokularla kok-

⁴³ Sivasî, *Risâle*, s.1a-1b.

⁴⁴ Zuhurf 43/36.

⁴⁵ Sivasî, *Risâle*, s.1a.

⁴⁶ Burada şu ayete bir atf yapılmıştır: “Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah’a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, Peygamber’i ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Çünkü onların nurları, önlerinde ve yanlarında koşar da, ey Rabbimiz! Nurumuzu tamamla, bizi bağışla, çünkü sen her şeye kadırsın, derler.” Tahrîm 66/8.

⁴⁷ Sivasî, *Risâle*, s.1b-2a.

⁴⁸ Sivasî, *Risâle*, s.2a.

⁴⁹ Bakara 2/138.

ma, kırmızı güllerle donatılmış, sarkmış üzüm ve hurmalarla bezenmiş bahçelere girme gibi tecrübeler yaşayabileceğini dile getirmiştir. Sâlikin ancak uykusuz geçen geceleri, yoğun ibadet ve zikir hayatı neticesinde Allah'ın boyası ile boyanabileceğine işaret eden Recep Efendi, bu sürecin sonunda azalarının zikrini işitip anlayabilecek bir hale ulaşabileceğini sözlerine eklemiştir.⁵⁰

c. Nefs-i Mülheme

Yazarımıza göre, nefs-i mülhemede sâlik, birtakım ilhamlar almaya başlar, onun hayr işlerinde ve ibadetlerinde çoğalmalar söz konusu olur. Bu makamda sâlikin fiilî, amelî ve kavî lezzetlere ilgisi azalır. Sâlikin bu makamdaki haline “السير في الجلالة/Seyr fi'l-Celâle”, “السير لله/Seyr lillâh” veya “السير على الله/Seyr alellâh” gibi isimler verilmiştir. “Doğru yolu göstermek Allah'a aittir. Onun eğrisi de vardır. Allah dileseydi, sizin hepinizi hidayete erdirirdi”⁵¹ ayeti nefs-i mülheme makamına işaret etmektedir.

Sivasî, üçüncü isme yani ‘هو/Hû’ ismine denk gelen bu makamda sâlikin, ‘şehadet’, ‘cisim’ ve ‘his’ âlemi gibi isimler de verilen ‘Mülk Âlemi’nde olduğuna işaret etmiştir. O, sâlikin dış âleminde meydana gelen değişikliklerin yanı sıra iç âleminde de büyük değişim/dönüşümler yaşadığına değinmiştir. Onun ifadelerine göre sâlik bu makamda, namaz, oruç, evrâd ve ezkâr ile çok meşgul olmaya başlar ve bu şekilde salih kimselerin zahirlerini süsleyen bütün güzelliklere kavuştuğu gibi bu güzelliklere uymayan çirkin işlerden de uzak durur. Sâlik için burada asla isyan söz konusu değildir. İçerisinde bulunduğu hâl gereği ulvî ve süflî her şeye ibret nazarı ile bakar. Yıldızlar, denizler, nehirler, ağaçlar, meyveler, cansızlar, dağlar, taşlar ve diğer bütün varlıklar sâlikin gözünde Allah'ın kudretinin bir eseri olarak şekillenir. Bu şekilde sâlik, Allah'ın sevgisine ve büyüklüğünden korkma haline ulaşır.⁵²

Recep Efendi, sâlikin bu makamda meşgul olduğu ‘هو/Hû’ isminin mutlak gayba işaret ettiğini ve gecelerin karanlıkları içerisinde bu ismin sarı olan nuru/ışığı ile sâlikin önünü aydınlatacağından bahsetmiştir. O, nefs-i mülhemedeki sâliki ateşte yanan oduna benzetmiştir. Sâlikin burada karşılaşacağı rengin ise “Rabbim buyuruyor ki o, bakanlara sürur veren, sapsarı bir sığırdır, dedi”⁵³ ayetinde dile getirilen sarı renk olduğunu belirtmiştir. Sivasî eserinde, sâlikin bu mertebede bir hararet halini tecrübe ettiğini ifade etmiş ve “Hani o bir ateş görmüştü de, ailesine: ‘Yerinizde durun, benim gözüme bir ateş ilişti, belki size bir kor getiririm yahut ateşin yanında bir yol gösterici bulurum’ demişti”⁵⁴ ayeti ile bu noktaya işaret edildiğini dile getirmiştir. Ona göre bu makamda sâlik, kemiklerine, etlerine hatta ciğerlerine kadar etki yapan ateşin harareti ile rüyasında ateş ve ırmakları görebilir. Yine sâlik ciğerlerini etkileyen ateş sebebiyle ağır balgam çıkarabilir. O, sâlikin bu şekilde

⁵⁰ Sivasî, *Risâle*, s.2a.

⁵¹ Nahl 16/9.

⁵² Sivasî, *Risâle*, s.2a–2b.

⁵³ Bakara 2/69.

⁵⁴ Tâha 20/10.

ağırlaşmış ve siyahlaşmış halde bulunan iç kısmının ateşin harareti ile temizlenip beyaz bir hale dönüşeceği kanaatindedir.⁵⁵ Sivasî'nin bu ifadeleriyle onun, sâlikin seyr u sülûk sürecinde maruz kaldığı birtakım fiziki değişimlerinden de bahsettiği anlaşılmaktadır.

d. Nefs-i Mutmaine

Recep Efendi, bu makam için “عين اليقين/Aynü'l-yakîn” yeri ve ‘ihsan makamı’ tabirlerini kullanmıştır. O, nefs-i mutmainne makamının âleminin ‘Melekût’ ve ‘Gayb’ olarak isimlendirildiğini söylemiştir. Yazarımıza göre ‘melekût’ bir şeyin ‘iç yüzü’ anlamına gelmektedir ve bundan dolayı mutmainne makamı ‘meleklerin makamı’ olmaktadır. Bu makam, kalp, nefs ve ruhun bâtını konumundadır. Kalp ve sırrın bâtını ise ruhtur. Sır, Hakk’ın feyzini en güçlü haliyle bu makamda almaktadır.⁵⁶ Sivasî'nin verdiği bilgilere göre, nefs-i mutmainne derecesi “سر السر/Sırru’s-sır” ve “أخفي/Ahfâ” makamı olarak da isimlendirilmiştir. O, ruhun ruhtan, kalbin ise nefs, ruh ve kalpten ilahî feyz ile feyizlendiğinden bahsetmiştir. Ona göre bu makamda ulaşılan feyz, kalpten bütün organlara yayılmaktadır. “Biz onlara rahmetimizden lütuflarda bulunduk. Hepsine de dillerde güzel ve yüksek bir övgü verdik”⁵⁷ ve “Allah görünmeyi de bilir, görüneni de. Büyüktür ve yücelerden yücedir”⁵⁸ ayetleri sâlikin bu makamdaki hallerine işaret etmektedir.⁵⁹

Müellifimiz dördüncü tavır olan mutmainne makamında sâlikin ‘الحق/el-Hakk’ ismiyle meşgul olması gerektiğini söylemiştir. Recep Efendi burada da sâlikin şeyhinin duasına olan ihtiyacı üzerinde durmuştur. Ona göre, sâlik ancak şeyhinin özel duası ile bu makama ulaşabilir. Sivasî, renklerin temeli, saf, temiz ve asıl fitratın bir işareti olmasından dolayı bu makamın renginin ‘Beyaz’ olduğunu söylemiştir. Ona göre, “O halde yüzünü, Allah’ı bir tanıyarak dine, Allah’ın insanları üzerine yaratmış olduğu fitratına doğrult. Allah’ın yaratışında değişiklik bulunmaz. Dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler”⁶⁰ ayeti sâlikin bu saf ve temiz haline işaret etmektedir.⁶¹ Diğer makamlarda dile getirdiği gibi yazarımız sâlikin bu makamdaki hallerine de değinmiştir. İfadesine göre, nefs-i mutmainne makamında sâlik, üzerine ay, güneş ve diğer aydınlatıcıların doğduğu ve beyaz ata binen kimseleri görme gibi haller yaşayabilir. Yine bu makamda sâlik, ilk görüldükleri şekilleri ile yorumlanmaması gereken elin kesilmesi ve dişlerin sökülmesi gibi haller de görebilir. Ona göre bu tecrübelerin temelinde beyaz rengi görme durumu vardır.⁶²

55 Sivasî, *Risâle*, s.2b.

56 Sivasî, *Risâle*, s.3a.

57 Meryem 19/50.

58 Rad 13/9.

59 Sivasî, *Risâle*, s.3b.

60 Rum 30/30.

61 Sivasî, *Risâle*, s.2b-3a.

62 Sivasî, *Risâle*, s.3a.

Sivasî'nin ifadesine göre, bu makam kalbin melekût ve zikirle mutmain hale geldiği yerdir ve “Onlar, iman etmiş ve kalpleri Allah zikriyle yatışmış olanlardır. Evet, iyi bilin ki, kalpler Allah'ın zikri ile yatışır”⁶³ ayeti bu duruma işaret etmektedir. Onun ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, “De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Elbette batıl yok olmaya mahkûmdur”⁶⁴ ayeti de sâlikin bu makamda kalbinin Beytullah olmasına ve Allah'ın dışındaki her şeyden yüz çevirmesine delalet etmektedir. O, sâlikin kalbinin bu makamda belirgin bir fetih ile açılacağı ve sâlikin ‘hâl ehli’ olarak ‘havf, rıza, kabz, bast, vecd ve fakd’ gibi halleri yaşacağı kanaatinde. Sâlik, ‘menzil ehli’ olduğu bu makamda ‘tevekkül, teslim ve vera’ gibi hallere de ulaşır.⁶⁵ Sâlik bu makamda ‘الحق/el-Hak’ ismine devam etmek suretiyle bâtinî/gizli kusurlarının farkına varır. O, bu isme devam eden sâlike kötü yönlerinin giderileceği ve kötü yönlerinin törpüleneceği müjdesinin verileceğini söylemiştir. Ona göre, bu makamda sâlik zahirini şeriat ile temizlediği gibi bâtinini de tarikat ilmi ile temizler. Bu makamda sâlikin kalbinin vadilerinden hikmet ve marifet pınarları fışkırır. Bu kaynaktan fışkıran hikmet ve marifet sâlikin diline dökülür. Sâlikin dilinden hikmetli ve kudsi sözler zuhur eder ki sâlikin dili bu makamda sanki Hakk'ın kalemi olmuş gibidir.⁶⁶

Yazarımız, sâlikin tecrübe edeceği halleri sıralamaya devam ederek sözü ‘şatahat’ ve ‘sayha atma’ konularına getirir. Bu makamda sâlikin halini simsiyah bir durumdayken ateşe atılan ve rengi kıpkırmızı olan demire benzetir. Sanki usta, kalfalarına bu kir/pas içerisindeki demir kıpkırmızı bir hâl alıncaya kadar körüğe üflemlerini emretmiş ve sıcaklığın tekrar düşürülmesi için etrafının soğutulması talimatını vermiştir. Demir, bu durumda, lisan-ı halî ile sanki ‘Ben ateşim’ der gibi bir kıvama gelmiştir. Hâlbuki demir ne kadar ısınırsa ısınır ateş değildir. Demirin bu halini gören ustaları hemen “Hayır, hayır” der ve durumun öyle olmadığını belirtir.⁶⁷ Ona göre, sayha ve şatahat durumunda hüküm sâlikin zahirine göre verilir. Bu noktada bazı sûfîlerin başına birtakım acı hadiseler de gelmiştir. Bu durumun meşhur örneği Hallac b. Mansur (ö.306/919)'dur. O, bu makamda olmasından dolayı söylediği sözler üzerine katledilmiştir. Sivasî'ye göre bu hale düşmemek için sâlik kendisine “mümkün mümkündür, vacip vaciptir” diyerek şatahat halinden onu kurtarıp doğruya sevk edecek bir mürşide şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Burada sâlikin durumu “(Acı ve tatlı) iki denizi salıverdi birbirine kavuşuyorlar. Fakat aralarında bir engel vardır, birbirlerine geçip karışmıyorlar”⁶⁸ ayetinde dile getirildiği gibidir. Dolayısıyla sâlik hararetini fırkat suyu ile soğutmali ve bu halden bir an önce kurtulmalıdır.⁶⁹ Ayrıca ‘sekr’ halinin tesiri ile sayha atan veya şatahatta bulunan sâlik kendine geldiğinde Nasuh tevbesi ile tevbe etmelidir. Tevbede sâlik “ ۞

⁶³ Rad 13/28.

⁶⁴ İsrâ 17/81.

⁶⁵ Sivasî, *Risâle*, s.3a-3b.

⁶⁶ Sivasî, *Risâle*, s.3b.

⁶⁷ Sivasî, *Risâle*, s.3a-3b.

⁶⁸ Rahman 55/19.

⁶⁹ Sivasî, *Risâle*, s.2b-3a.

العظيم “جاء الحق وزهق الباطل”⁷⁰ ve “حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم” sözlerini kullanmalı ki nefsinin aldatmacasından kaynaklanan bu halden gücün tek sahibi olan Allah’a yönelebilsin.⁷¹

Sivasî, sayha atma ve şatahatta bulunma gibi tehlikelerin yanı sıra bazı sâliklerde ‘hayret, devamlı sekr ve mümeyyiz akılların gitmesi’ gibi haller görülebildiği için hulûl düşüncesine karşı da sâlikleri uyarmıştır. Ona göre sâlik bu halleri yaşadığı süreçte yanılarak bazı hayvan ve cansız eşyalara ‘hulûl’ün söz konusu olduğu zannına düşebilmektedir.⁷²

e.Nefs-i Raziyye ve Merziyye

Müellifimiz, diğer sûflerin de dile getirdiği, “Ey Rabbine itaat edip huzura eren nefis! Hem hoşnut edici, hem de hoşnut edilmiş olarak Rabbine dön”⁷³ ayetlerinin nefsin raziyye ve merziyye derecelerine açıkça işaret etmektedir, kanaatini paylaşmaktadır. Her iki makam arasında bir kıyaslamada bulunan Sivasî’ye göre, sâlik merziyye makamında tam bir teslimiyet ile kadere teslim olduğu ve ‘safa’ konumuna ulaştığı için raziyye makamından daha üst bir konumda yer almaktadır. Yazarımıza göre, kadere bu şekilde teslim olan bir sâlik ‘kaza’ya da can-ı gönülden bağlanmış bir kimse olacağı için başına gelen her hale gösterdiği rıza sebebiyle efendinin kölesinden razı olması gibi Allah’ın kendisinden hoşnutluğuna ulaşmış bir konuma gelecektir. Bu nedenle merziyye makamı raziyye makamından üstündür.⁷⁴

Recep Efendi, bu makamların “روح الروح/Ruhu’r-ruh” veya “روح الإيضافي/Ruhu’l-izâfi” şeklinde isimlendirildiğini söylemiştir. Sûfimize göre sâlik bu makamlarda ‘manaların çocuğu’ olur ve ‘kudsî bir lisan’ ile konuşmaya başlar. Sâlik, Rabbinden razı olduğu için ‘keramet’ ve ‘velayet’ nurları ile donanır. Sâlikin bu rıza hali “Ailesine ve çevresine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrederdi ve Rabbinin katında hoşnutluğa ermişti”⁷⁵ ayetinde gündeme getirilmiştir. Aynı zamanda bu ayet, sâlikin rızasına yönelen Rabbin onun işlerini ve durumlarını idare edeceğine de işaret etmektedir.⁷⁶

Yazarımız bu makamlarda sâlikin “الحي/Hayy” ve “القيوم/Kayyum” isimleri ile meşgul olması gerektiğini ifade etmiştir. O, lafız ve mana yönünden farklı olan bu iki ismin ‘neden bir makamda kullanıldığı?’ sorusunu da cevaplamaya çalışmıştır. Ona göre, Kur’ân’da bu iki isim genel olarak bir arada zikredildiği için Halvetiyye şeyhleri bu iki ismi bir arada zikretme gereksinimi duymuşlardır.⁷⁷ Sivasî, Halvetiyye yolunun büyüklerinin bu iki ismi bir arada kullanmalarına “Bütün yüzler, diri ve

⁷⁰ “De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Elbette batıl yok olmaya mahkûmdur.” İsrâ 17/81.

⁷¹ Sivasî, *Risâle*, s.3a.

⁷² Sivasî, *Risâle*, s.3b.

⁷³ Fecr, 89/27–28.

⁷⁴ Sivasî, *Risâle*, s.3b.

⁷⁵ Meryem 19/55.

⁷⁶ Sivasî, *Risâle*, s.3b-4a. Sivasî, bir başka yönüyle bu makamlara “السیر في الله/Seyr fillâh” veya “فناء في الله/Fenâü fillâh” isimlerinin verildiğini de belirtmiştir. Sivasî, *Risâle*, s.4b.

⁷⁷ Sivasî, *Risâle*, s.3b.

bütün yarattıklarını gözetip duran Allah'a baş eğmiştir”⁷⁸ ayetini dayanak olarak gördükleri bilgisine de yer vermiştir. O, Halvetiyye büyüklerinin bu iki isim üzerindeki değerlendirmelerini genel olarak şu şekilde dile getirmiştir: “*Bazı Halvetiyye büyüklerine göre bu iki isim bir isimdir. Bir kısmı da bu isimleri ‘ism-i aşam’ olarak kabul etmiştir. Bu isimleri ‘ism-i aşam’ olarak görenlerin bir kısmına göre ‘الحی’/Hayy’ bir kısmına göre ise ‘القيوم’/Kayyum ismi isimlerin anası konumundadır. Bu yolun büyüklerinden bir kısmı ‘القيوم’/Kayyum isminin ulvî, süflî ve nefsî alanlarda terbiye, tedbir ve vaat edilenleri yerine getirme konusundaki mükemmelliğine dikkat çekmişlerdir.*”⁷⁹

Bu iki mertebenin âlemlerine ‘ceberût’, ‘ervâh’ veya ‘mücerredât’ gibi isimlerin verildiğini ifade eden Sivasî, sâlikin bu mertebelerde ‘huşu, hudu, sükûn, sükût, susmak ve Hakk’ın dışında her şeyden yüz çevirmek’ gibi hallerle bezeneceğini söylemiştir. Recep Efendi’nin ifadesine göre “O gün, hiçbir tarafa sapmadan o davetçiye (Sur’a üfleyen çağrısına) uyarlar. Öyle ki, Rahman’ın heybetinden sesler kısılmıştır. Artık bir fısıltıdan başka hiçbir şey işitemezsin”⁸⁰ ayeti sâlikin yaşadığı bu hallere işaret etmektedir. Yine onun verdiği bilgilere göre, “Üstlerinde zarif ve yeşil, kalın ipekten bir elbise vardır. Gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara temiz bir içecek içirmiştir”⁸¹ ayeti bu makamlardaki sâlikin cennettekilerin hali gibi haller yaşadıklarına delalet etmektedir.⁸² Ayette de işaret edildiği gibi sâlik bu makamda, kalbinin hayat bulduğuna işaret eden yeşil renk ile muhatap olmaktadır. “Görmedin mi Allah’ın gökten indirdiği su ile yeryüzü (nasıl) yem-yeşil oluyor?”⁸³ ve “Ölü iken hidayetle dirilttiğimiz, kendisine insanlar arasında yürüyecek bir nur verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp, ondan çıkamayan kimse gibi olur mu? Fakat kâfirlere, yaptıkları, böyle süslü gösterilir”⁸⁴ ayetleri sâlikin bu makamlarda elde ettiği değişimleri dile getirmektedir.⁸⁵

Sâlikin merzıyye makamında “القهار/el-Kahhâr” ismi ile meşgul olması gerektiğini belirten müellifimiz, celâl isimlerinden birisi olan bu ismin âlemine ‘ceberût’ denildiğini ifade etmiştir. Sivasî’ye göre, sâlik yeniden inşayı sağlayabilmek için samimiyet, korku ve çekince ile bu isme devam etmelidir. Ona göre, Allah ancak bu şekilde sâlikin cin ve insan şeytanlarından korur. Yine ona göre, sâlik ancak bu ismi zikretmeye devam ile düşmanlarına galip gelebilir.⁸⁶ Yazarımız ceberut isminin yanında bu tavra “Kemâlü’l-Ma’rife”, “Tamâmül’l-Fakr”, “Devâmül’l-

⁷⁸ Taha 20/111.

⁷⁹ Sivasî, *Risâle*, s.3b.

⁸⁰ Taha 20/108.

⁸¹ İnsan 76/21.

⁸² Sivasî, *Risâle*, s.4a.

⁸³ Hac 22/63.

⁸⁴ Enam 6/122.

⁸⁵ Sivasî, *Risâle*, s.4a-4b.

⁸⁶ Sivasî, *Risâle*, s.5a.

Mehabbe” ve “Heybet ve Celalin Galebe Çalması” gibi isimlerin verildiği bilgisini de nakletmiştir.⁸⁷

Sivasî’ye göre, mutmainne, razıyye ve merzıyye makamlarında bulunan sâliklerde güzel ahlak ilkeleri belirgin bir şekilde ortaya çıktığı için bu sâlikler ile “القهار/el-Kahhâr” ismi arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Onun ifadesine göre sâlik, bu isme devam etmek suretiyle nefsinin kötü yönlerini törpüleyip nefsinin güzel ahlak ilkeleri ile donanmasına vesile olmaktadır.⁸⁸

Sâlikin bu makamda siyah renk ile muhatap olacağını belirten Sivasî, Halvetiyye şeyhlerinin bu renk ile Mekke’nin fethinden sonra Beytullah’ın inşası ve Hz. Peygamber’in siyah sarığı ile taş taşıyarak burayı tamir etmesi arasında bir bağ kurduklarını aktarmıştır. Bu bilgiye göre, Mekke’nin fethi “القهار/el-Kahhâr” isminin bir tecellisi olarak gerçekleşmiş ve siyah sarıkla Beytullah’ın inşası arasındaki münasebetin bir benzeri kalbin ıslah edilmesi ve yeniden inşa edilmesi arasında da söz konusu olmuştur.⁸⁹

f. Nefs-i Kâmile

Sâlikin nefs-i kâmile derecesinde yani yedinci mertebede ‘الله / Allah’ ismi ile meşgul olması gerektiğini belirten müellifimiz, çalışmasında, Halvetiyye büyüklerinin bu ismi ‘ism-i azam’ olarak kabul ettikleri bilgisine de yer vermiştir. Sivasî, bu makama ulaşan sâlike ‘Lâhut Ehli’ denildiğini ifade ettikten sonra İbnü’l-Arabî’nin bu makam ile ilgili bazı değerlendirmelerini paylaşmıştır. Bu verilere göre Fütuhât sahibi nefs-i kâmile makamını “Seçkinler, Temkin ve Müşahede Makamı” olarak isimlendirmekte ve bu makamı “Hâl, Telvin ve Mükâşefe” makamlarından önce gelen bir makam olarak görmektedir.⁹⁰ Yazarımız, bu makamın diğer bir isminin “teveccüdî’z-zat” olduğunu ve bu makamdaki sâlike “ehlî’z-zât” da denildiğini ifade etmiştir. O, “O’nun zatından başka her şey helak olacaktır. Hüküm O’nundur ve siz ancak O’na döndürüleceksiniz”⁹¹ ayetinde belirtildiği üzere sâlike ezeli ve ebedî zâtı temaşa edip mümkün ve geçici varlıkların farkına vardıktan sonra mümkün varlıkların vacip olan zatın gölgesi mesabesinde olduğu hakikatinin

⁸⁷ Sivasî, *Risâle*, s.5a. Sivasî, bu makamı ‘tevhid-i sıfat’ makamı olarak görür ve “Bugün mülk kimindir?” (diye sorulur. Cevaben): “Tek ve kahhar olan Allah’ındır.” (denir)⁸⁷ ayetinin sâlikin bu haline işaret ettiğini belirtir. Sivasî, *Risâle*, s.3b-4a. Sivasî, e’al, sıfat ve zat olmak üzere tevhidin üç mertebesi olduğunu söylemiştir. Ona göre bu derecelerin yeri kalptir. Yazara göre sâlik tevhid-i e’al konumunda kalp gözü ile yakın derecesinde bir bilgiye ulaşır. Bu durumda sâlik her işinde ve her hükümde Allah’ı görür. “Dilediğini yapandır” (Buruc 85/16) ayeti bu noktaya işaret etmektedir. Ona göre burası ‘Muhadara Makamı’dır. O, tevhid-i sıfatın ‘Mükâşefe’, tevhid-i zâtın ise ‘Müşahede’ makamı olduğunu belirtmiştir. Ona göre, tevhid-i zâtın tevfiik, hidayet, feth ve kifâye ortaya çıkmaktadır. “السیر مع الله” olarak da isimlendirilen bu makamdaki sâlikte “Nerede olsanız O sizinle beraberdir” (Hadid 57/4) ayeti tecelli etmektedir. Sivasî, *Risâle*, s.3a-3b.

⁸⁸ Sivasî, *Risâle*, s.4b.

⁸⁹ Sivasî, *Risâle*, s.5a.

⁹⁰ Sivasî, *Risâle*, s.5a-5b.

⁹¹ Kasas 28/88.

lutfedildiğini söylemiştir.⁹² Yazarımıza göre Allah, bu makamda sâlike ‘mutlak nûr’ ve ‘nurların nûru’ olarak tecelli edeceği için sâlik renksiz ve ışısız bir hali tecrübe etmektedir. Ayrıca bu makamda ‘taayyün’ olmaması sebebiyle sâlik işittiği, gördüğü ve hissettiği hiçbir şeyi kelimelerle ifade edemez. Kadîm ve mutlak olan Allah, hiçbir canlının aklı, havsalası ve idraki ile anlatılamadığı için sâlike bu makamda yaşadığı tecrübeleri rumuz ile ifade etmekten başka bir yol kalmamaktadır.⁹³

Recep Efendi, sâlikin bu derecede Allah’ı kâmil/eksiksiz bir bilme hâli ile bilmesinden dolayı sâlike ısrarla Allah’ın kemiyet, keyfiyet, renk, şekil, taayyün ve miktardan uzak olduğu fikrini zihninde canlı tutmasını tavsiye etmiştir.⁹⁴ Sâlikin bu makamdaki hali “Gözler onu göremez, O ise bütün gözleri görür. O, lütuf sahibidir, her şeyden haberdirdir”⁹⁵ ayetinde dile getirilmiştir. ⁹⁶ Sivasî, nefs-i kâmile makamında sâlike iki yönlü bir gücün etki ettiğinden de bahsetmiştir. Ona göre bu makamda sâlik, peygamberlerde mucizeye velilerde ise keramete sebep olan aynı zamanda güçlü bir şekilde yeme, içme ve yürüme gibi beşeri özellikleri de bağrında barındıran lahutî kutsî bir güce maruz kalmaktadır. Sâlik, bu iki yönlü gücün tesiri ile ‘heybet’ ve ‘cema’l’ sıfatlarını içselleştirip bu vesile ile hicapları aşarak ‘mutlak varlığın zatını’ temaşa edebilir bir hale gelebilmektedir.⁹⁷

Sivasî’nin çalışmasında nefsin mertebeleri ve sâliklerin hallerine dair dile getirdiği bu bilgileri şu tablo ile gösterebiliriz:

Nefis Dereceleri	Âlemi	Rengi	Seyri	Sâlikin Meşgul Olduğu İsim	Sıfatları
Emmâre	Nâsût			Kelime-i Tevhîd	Nefsin aldatmacalarına kanar. Kötü sıfatlarla donanmıştır.
Levvâme		Kırmızı	Seyr ilallah	Allah	Az uyku, çok zikir ile teveccüh halini yaşar. Azalarının zikrini işitir ve anlar.

⁹² Sivasî, *Risâle*, s.6a.

⁹³ Sivasî, *Risâle*, s.6a.

⁹⁴ Sivasî, “O’nun benzeri olan hiçbir şey yoktur. O, her şeyi işitir ve görür” (Şura 42/11) ayetini sıklıkla tekrar eder. Sivasî, *Risâle*, s.6b.

⁹⁵ Enam 6/103.

⁹⁶ Sivasî, *Risâle*, s.6b.

⁹⁷ Sivasî, *Risâle*, s.6b. Müellif, İbn Arabî’nin bu makamda sâlikin ‘hayâ, edep, vakar, sekine, gece-gündüz devamlı hidayet hallerine sahip olması’ gibi özellikleri ile diğer makamlardan ayrıldığını ifade ettiği bilgisine de yer vermiştir. Sivasî, *Risâle*, s.5b.

Mülheme	Mülk, Şehâdet, Cisim veya His	Sarı (Ateşte Yanan Odun Ren- gi)	Seyr fî'l- Celâle; Seyr lillâh; Seyr alellâh.	Hû	İbadetlere düşkün olur. Evrat ve ezkar ile geceleri ihya eder. Her şeye ibret nazarı ile bakar.
Mutmainne		Beyaz	Seyr meallâh.	El-Hakk	Tevekkül, Teslîm, Rıza, Kabz, Bast, Vecd, Fakd. Tevhid-i e'fâl, sıfat ve zât hallerini yaşar.
Razıyye	Ceberut, Ervâh veya Mücerredât	Yeşil	Seyr fillâh; Fenâu fillâh	El-Hayy El- Gayyûm	Huşû', Hudû', Sükûn, Sükût, Samt halleri
Merziyye	Ceberut	Yeşil		El-Gahhâr	Huşû', Hudû', Sükûn, Sükût, Samt ve İbnü'l-Vakt hallerini yaşar.
Kâmile	Lâhût	Renksiz		Allah	Hayâ, Edep, Vakar, Sekîne, Hidâyet hallerini yaşar.

Sivasî Efendi, nefis-i kâmile makamından sonra sâlikin esma zikrini⁹⁸ nasıl yapması gerektiği konusuna da değinmiştir. Müellif, Halvetiyye şeyhlerinin bu konuda diğer tarikat mensuplarından farklı olarak sâlike nefis-i kâmile makamından sonra hangi isimle isterse onunla meşgul olabileme salahiyetini verdiklerini nakletmiştir. Yazarın verilerine göre Halvetiyye büyükleri bu süreçte sâlikin meşgul olduğu ismin başına nida harfi olan 'Yâ'yı getirmeden ve isimlerin başındaki 'elif-lam' takısını düşürmeden hangi ismi isterlerse o isimle meşgul olabilecekleri noktasında telkinde bulunmuşlardır.⁹⁹

Recep Efendi, çalışmasında nefis mertebeleri ve sâlikin bu mertebelerde karşılaştığı halleri dile getirdikten sonra cehri ve hafî zikir konusunda Halvetiyye şeyhlerinin görüş ve değerlendirmelerine de yer vermiştir. Sûfimize göre Halvetiyye yolunda hafî veya cehrî zikirten herhangi birisi tamamen benimsenip diğerini dışlama gibi bir yöntem takip edilmemiştir. Müellifin verdiği bilgiye göre, Halvetiyye şeyhleri sâlikin içerisinde bulunduğu hale göre cehrî veya hafî zikre devam etmesi

⁹⁸ Recep Efendi, Halvetiyye yoluna mensup şeyhlerin esma zikrine “*Hani bir zamanlar Musa, kavmi için su istemişti, biz de, asanla taş a vur, demiştik, bunun üzerine o taştan on iki pınar fışkırmıştı*”⁹⁸ ayetini dayanak olarak benimsediklerini söylemiştir. Sivasî, *Risâle*, s.7a. Sivasî'nin şeyhi Şemseddin Efendi de on iki isimle sâlikleri terbiye yoluna gitmiştir. Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yayınları, İstanbul 1984, s.126–127.

⁹⁹ Sivasî, *Risâle*, s.6b-7a.

yönünde telkinde bulunmuş ancak genel olarak cebrî zikirden yana bir tavır koymuşlardır. Sivasî, Halvetiyye şeyhlerinin genel tercihlerinin cebrî zikirden yana olan tavırlarının dayanağını ise şu şekilde açıklamıştır: “*Halvetî büyükleri sâlik, saf, katışıksız veya samimiyetle vecd halini bulmaya başlamışsa bu sâlike cebrî zikri telkin etmişler, yok eğer sâlik, vecd bulabilmek için veya gösteriş amaçlı hareket ederse ona da hafî zikir ile yol göstermeye çalışmışlardır.*”¹⁰⁰

Yazarın üzerinde durduğu bir diğer konu da ‘ism-i azam’ın hangi isim olduğu meselesidir. O, hemen her şeyhin farklı bir ismi ‘ism-i azam’ olarak takdim ettiğini söylemiş bunun sebebinin ise “Bu durum bir doktorun farklı hastalara farklı ilaç vermesi gibidir” sözleri ile izah etmiştir.¹⁰¹

Sivasî, detaylı bir şekilde sûfilerin ilim telakkilerine de değinmiştir. Verdiği bilgilere göre, sûfiler, ilmi dört temel başlık altında ele almışlardır. Bu ayrıma göre bütün ilim anlayışları birbirleri ile bir tür ilişki içerisinde. İlk ilim ‘şeriat ilmi’dir. Bu ilmin temeli Kitap/Kur’ân ve sünnettir. Bu ilmin usul ve furu dalları ile kişinin zâhirini ıslah etmesi amaçlanmaktadır. Bu da amel ve takva ile mümkündür. İkincisi ‘tarikat ilmi’dir. Bu ilim, kişinin bâtınını temizler ve hale göre amel etmek bu ilimde çok önemlidir. Takvaya ulaşmak temel hedeftir. Bu ilme ‘hizmet edebi’ de denir. Kul burada ‘ubudiyet’ makamındadır. Üçüncüsü ‘marifet ilmi’dir. Bu ilim, şeriat ve tarikat ilmini içine alır ve nebilerin ilminde olduğu gibi buna ‘veraset ilmi’ de denir. “Sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah’ın sana olan lutfu büyüktür”¹⁰² ayeti bu ilme işaret etmektedir. Ayrıca şeriata ‘diraset ilmi’ de denmektedir. Dördüncüsü ‘hakikat ilmidir’ ki buna ‘ilmullah’ denir. İlim bir ağacın gövdesine benzetilecek olursa, kökü şeriat, dalları tarikat, yaprakları marifet, meyveleri ise hakikat ilmi konumundadır.¹⁰³

Eserinde ‘zâhir-bâtın uygunluğu’ konusu üzerinde de duran sûfimize göre zâhiri durumu dinin özüne uymayan bir kimseden olağan üstü haller zuhur etse dahi ona itibar edilmez. Böyle kimseler Musa’nın karşısındaki Firavun’un fitnesi ve geçmişten veya gelecekte haber veren kâhinler gibidirler. Recep Efendi’ye göre sadece ‘Melamiler’ bu konuda hoş görülmüşlerdir. Melamilerin zahiren dinin özüne ters gibi görünen bazı halleri olmakla birlikte onlar hallerini gizlemek için böyle davranmaktadırlar ve bu sebeple mazur sayılmışlardır. Ona göre, Melamiler, dinin özüne sıkı sıkıya bağlı kimselerdir. Onlar, bağırlar ama içki içmez, kiliselerde putlara tapmazlar. Siyah elbise giyer, sakallarını kısaltır, saçlarını uzatırlar. Bunlar hak-

¹⁰⁰ Recep Efendi, bu görüşü Fahreddin Razi’nin (ö.606/1209) ‘Tefsîr-i Kebir’inde zikrettiğini ve Halvetiyye şeyhlerinin de Razi’nin bu görüşünü paylaştıklarını ifade etmiştir. Sivasî, kendi yolunun da cebrî zikir ile sâlikleri terbiye metodunu benimsediğini, bu nedenle kendisinin de bu usul ile sâliklere yol göstermeye çalıştığını Abdülmecid Şirvani ile arasında geçen bir olaydan hareketle dile getirmiştir. Sivasî, *Risâle*, s.8a.

¹⁰¹ Sivasî, *Risâle*, s.8a.

¹⁰² Nisa 4/113.

¹⁰³ Sivasî, *Risâle*, s.8b.

kında yanlış düşünceler akla gelebilir ama onlar asla öyle değildir. Onların samimi niyetlerine mukabil birtakım olağanüstü haller kendilerinde görülebilir.¹⁰⁴

SONUÇ

Recep Efendi'nin '*Risâle fî usûli'l-Halvetiyye*' isimli eserinde dile getirdiği görüşlerinden şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Sivasî'nin eserini her vesile ile ayetler çerçevesinde temellendirme gayreti onun dinin özüne/aslına bağlılığını göstermesi açısından önemli bir husustur. Bu anlamda dikkat çeken bir diğer husus da onun, ayetlere getirdiği işarî yorumlardır. Diğer sûfiler gibi Recep Efendi de ayetlerin işarî yorumlarından hareketle sistemini geliştirmiş ve özellikle Halvetiyye şeyhlerinin sâlikleri terbiye etmede kullandıkları yöntemlerin ayetlerdeki dayanaklarını izah etmeye çalışmıştır.

Müellif, sâliklerin fiziksel ve psikolojik hallerine dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Zâhirini temizleyerek bâtınını da arındırmak amacıyla tarikata yönelen ve seyr u sülûk sürecini yaşayan bir sâlikin ilk zamanlar içerisinde sökülen ağır balgam gibi fiziki değişimler yaşamasından bahsettiği gibi her makamda sâlikin içerisinde bulunduğu hale uygun rüyalar gördüğüne değinerek onun psikolojik halini de gündeme taşımıştır.

Yazar, eserde sâlikin yaşadığı halleri muhataplarına daha iyi izah edebilme adına çeşitli örneklerle konuyu izah etme yoluna gitmiştir. Zaman zaman sâlik ateşte yanan odunun rengine bazen de ateşten aldığı hararetin tesiri ile kendisini ateş zanneden demire benzetmiştir. Onun bu örnekleri fizik ötesi âleme dair durumları fiziki âleme dair örnekler ile izah etme yolunu tercih ettiğini gösteren numunelerdir.

Recep Sivasî'nin bu eseri, nefsin aldatıcı ve geçici arzuları ile mücâhede ve mücadeleyi esas alan¹⁰⁵ bir diğer ifadeyle nefsi ıslah yöntemi ile¹⁰⁶ sâlikleri terbiye etme metodunu belirleyen Halvetiyye mensuplarının yöntemlerini detaylı bir şekilde izah etmesi yönüyle önemli bir çalışmadır.

¹⁰⁴ Sivasî, *Risâle*, s.8b–9a.

¹⁰⁵ Ahmet Ögke, *Kur'an'da Nefs Kavramı*, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s.24–35.

¹⁰⁶ Ramazan Muslu, 'Seyr u Sülûk Metotları', *Tasavvuf El Kitabı*, Editör: Kadir Özköse, Grafiker Yayınları, İstanbul: 2012, s.340.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBAKİ, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-müfrehes li-elfâzı'l-Kur'ân'i'l-Kerim*, Beyrut: Dârü'l-Marife, 2003.
- Abdülmeçid Sivasî, *Letâifü'l-Ezâhâr ve Lezâizü'l-Esmâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, Nr. 255.
- Ahmed Hilmi, *Ziyaret-i Evliya*, haz. Selami Şimşek, İstanbul: Buhara Yayınları, ts.
- AKKAYA, Hüseyin, *Şemseddin Sivasî'nin Süleymâniyyesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bil Enstitüsü, 1998.
- _____, *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivasî'nin Süleyman-nessesi*, I. Kısım İnceleme, II. Kısım Tenkitli Metin ve Tıpkıbasım, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Böl. 1997.
- _____, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Görülen Fikir Hareketlerinde Kadızâdeliler-Sivasîler Tartışması", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, 7, s. 170-177.
- AKSOY, Hasan, *Şemseddin Sivasî, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi*, İstanbul: Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, 1980.
- _____, Şemseddin Sivasî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri, *CÜİFD*, Sayı: IX/2, Sivas: 2005.
- ATEŞ, Süleyman *İşari Tefsir Okulu*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
- BAZ, İbrahim, *Abdülehad Nûr-i Sivasî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- ÇINAR, Fatih, "İsmail es-Sivasî ve Sûfilerin Raks/Deveranı Hakkında Verdiği Bir Fetvası, *CÜİFD*, Cilt: XIII/I, Sivas: 2009, 341-358.
- DİNÇ, Ali Ramazan, *Seyr ü Sülûk*, İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2003.
- EMECEN, Feridun, Mehmed III, *DİA*, 28, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul: 2003, s.407-413.
- GÜNDOĞDU, Cengiz, *Bir Türk Mutasavvıfı: Abdülmeçid Sivasî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- _____, "XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivasîler-Kadızâdeliler Mücadelesi", *İLAM*, 3, Sayı: 1, (Ocak-Haziran 1988), s. 37-72.
- Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, haz. Mehmet Akkuş -Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, 2006, c.I-V.
- İbn Nüceym, *Risaletü's-Sağâir ve'l-kebâir*, Şerh eden: İsmail b. Sinan es-Sivasî, *Büyük ve Küçük Günahlar*, Tahkik: Ahmet Nedim Serinsu, Çev. Süleyman Akkuş, Baskı Yeri Yok: Gündem Ofset Matbaacılık, 2009.
- KARA, Mustafa, "Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Tarih-Medeniyet-Kültür, İstanbul: İz Yay., 1996, 1, s. 221.
- Mehmed Nazmî, *Hediyetü'l-İbnân*, haz. Osman Türer, Ankara: (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1982.

- Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi, ts.
- MUSLU, Ramazan, 'Seyr u Sülûk Metotları', *Tasavvuf El Kitabı*, Editör: Kadir Özköse, İstanbul: Grafiker Yayınları, 2012, s.340.
- MUTLU, Fikret, *Şemseddin Sivâsî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, Sivas: CÜSBE, 2005.
- Müstakim-zâde Süleyman Saadeddîn, *Hülasatü'l-Hediyye*, Millet Ktp., Ali Emiri, Seriyye, nr.1082.
- OCAK, Ahmet Yasar, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Puritanism) Teşebbüslerine Bir Bakış, "Kadıızâdeliler Hareketi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XIX, Sayı: 1-2, Ankara: 1979-1983, s. 208-225.
- ÖGKE, Ahmet, *Kur'an'da Nefs Kavramı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- ÖZKÖSE, Kadir, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, Konya: Ensar Yayınları, 2008.
- _____, Osmanlı Devleti Döneminde Sivas'ın Tasavvufî Kültür Yapısı, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2007, 2, s.39-66.
- Recep Sivasî, *Necmü'l-Hüda fî menâkıbı's-Şeyh Şemseddin Ahmed Sivasî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Kitaplığı, Nu:694/2.
- _____, *Hidayet Yıldızı Şemseddin Sivasî'nin Menkıbeleri*, Tercüme: H. Şemsi Güneren, İstanbul: Seçil Ofset, ts.
- _____, *Risâle fî usûli'l-Halvetiyye*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Bölümü, Nu: 1836.
- SAKAOĞLU, Necdet, "Kadıızadeliler-Sivasîler", *DİA*, 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 367-369.
- SERİN, Rahmi, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, İstanbul: Petek Yayınları, 1984.
- TÜRER, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1995.
- Sadık Vicdani, *Tarikatlar ve Silsileleri*, haz. İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.
- YASAK, İbrahim, *Sivas Yatırları ve Abdülhebbab Gazî Hazretleri*, Sivas: Seyran Yayınları, 2004.
- YILMAZ, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (Sûfîler Devlet ve Ulema)*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001.